

The effect of the nationalism ideology of the Sadr movement in the process of forming the Sauron coalition

Fateme Jorjoran¹ Mohamadreza Hatami² Ahmad Bakhshayesh ardestani³

Date of Received: 2023/05/28

Date of Acceptance: 2023/10/27

Abstract

In order to succeed in the 2018 Iraqi elections, the Sadr political movement, led by Moqtada Sadr, was able to prove its power in the Iraqi political arena by using the ideology of nationalism. This movement was seeking to expand its political position and penetrate deeper into the Iraqi society by adding a strong element of national identity in the path of reconciliation with allies, which was previously unimaginable in terms of the worldview of the Sadr trend. The adoption of the ideology of nationalism was able to remove the political weakness of the Sadr movement in the path of achieving political goals to a large extent, and facilitated the path to achieve them, and expanded the circle of supporters of this movement by using motivational discourse. The main question that we are trying to answer in this article is, what was the impact of the Arab-Iraqi nationalist thought in the process of forming the Sauron coalition? As an original religious leader, the leadership of the Sadr movement,

1. PhD student, Department of Political Thought, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. fatemeh.jorjoran@gmail.com
2. Professor, Department of Political Science, Payam Noor University, Tehran, Iran. (responsible Author) m.hatami@pnu.ac.ir
3. Professor, Department of Political Science, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

 Copyright © 2018, This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA...

by adopting the nationalist ideology, was able to move the indifferent and marginalized elements like a strong motivator and give a double boost to the Sadr Rajan movement and increase the power of its social mobilization. This research was a descriptive-analytical study and the data was collected using library and internet documents.

Keywords: sadr movment, nationalism, Sauron coalition.

فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام
جمعیت نراسف العالم الاسلامی

۷۴

سال سیزدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۲

تأثیر ایدئولوژی ناسیونالیسم جریان صدر در روند تشکیل ائتلاف سائرون

فاطمه جرجان شوشتری^۱محمد رضا حاتمی^۲احمد بخشایشی اردستانی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۸/۰۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۰۷

چکیده

جریان سیاسی صدر عراق با استفاده از ایدئولوژی ناسیونالیسم گزاره های گفتمان خود را در عرصه سیاسی - اجتماعی توسعه داده و محدودیت ها و تقسیم بندی ها را پشت سر گذاشت . این جریان در پی گسترش جایگاه سیاسی خود و نفوذ هر چه بیشتر در میان جامعه عراق با افزودن عنصر قوی هویتی در مسیر مصالحه با متحدانی برآمد که پیش از این از لحاظ جهان بینی جریان صدر قابل تصور نبود . اتخاذ ایدئولوژی ملی گرایی توانست وقفه سیاسی جریان صدر را در مسیر رسیدن به اهداف خویش تا حدود زیادی رفع کرده و مسیر دست یابی به بهره‌مندی سیاسی را تسهیل کند و شعاع این جریان را با استفاده از قدرت گفتمان ملی گرایی وسعت بخشد . سوال اصلی که در این مقاله در پی پاسخگویی به آن هستیم این مساله است که ، تأثیر اندیشه ناسیونالیسم عربی - عراقی در روند تشکیل ائتلاف سائرون چگونه بوده است ؟ رهبر جریان صدر به عنوان یک رهبر مذهبی ریشه دار چگونه با اتخاذ ایدئولوژی ناسیونالیست توانست ، عناصر بی تفاوت و به حاشیه رانده شده جامعه را در همکاری با نهضت صدر جان مضاعفی ببخشد ؟

روش تحقیق در این پژوهش ، توصیفی - تحلیلی بوده و روش گردآوری داده ها کتابخانه ای و اینترنتی بوده است .

واژه‌های کلیدی: جریان صدر، ناسیونالیسم ، ائتلاف سائرون

۱. دانشجوی دکتری گروه اندیشه های سیاسی ، واحد تهران مرکزی ، دانشگاه آزاد اسلامی ، تهران ، ایران .

fatemeh.jorjoran@gmail.com

۲. استاد گروه علوم سیاسی دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) ، m.hatami@pnu.ac.ir

۳. استاد گروه اندیشه های سیاسی ، واحد تهران مرکزی ، دانشگاه آزاد اسلامی ، تهران ، ایران .

ahmadbakhshi0912@gmail.com

فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام

ناسیونالیست یا ملی‌گرایی عربی واکنشی در برابر استعمار و دخالت بیگانگان در امور داخلی و اشغالگری بود. اندیشه‌ای که سعی در حفظ هویت ملی و یکپارچگی سیاسی-اجتماعی، تاریخی، جغرافیایی داشت. کواکبی، پدر ملی‌گرایی عرب، میهن‌راگرایی تر از همه چیز می‌دانست و خواستار اتحاد اعراب بدون توجه به اختلافات مذهبی بود. او با همفکرانش مبنای ایدئولوژیک تجدید حیات ملی عرب را پایه‌ریزی کرد. از سال ۱۹۵۲ قومیت‌گرایی در مصر آغاز شد و به سرعت در کشورهای عربی نیز گسترش یافت و عراق نیز تحت تأثیر مصر و جهان عرب قرار گرفت. در دوران حاکمیت حزب بعث در عراق نیز ایدئولوژی ناسیونال سوسیالیسم همچون ابزاری کارآمد برای دست‌یابی به اهداف والای حزبی بکار برده شد. از نظر حزب بعث ناسیونالیسم به معنی سخت‌گیری و تفکر رادیکال در عربی شدن کامل عراق بود. پان‌عربیسم یعنی آمیزه‌ای از ملی‌گرایی عربی و سوسیالیسم بود. میشل افلق بنیان‌گذار مسیحی حزب بعث عربی، (وحدت، آزادی و سوسیالیسم) را بنیان‌فکری حزب اعلام کرد. بعد از سقوط رژیم بعث صدام این نگرش کم‌رنگ‌تر شد اما به تدریج بواسطه ناراضا‌ی‌های مردمی از سیستم سهمیه‌بندی و مشکلات اقتصادی و نارسایی خدمات اجتماعی، مردم و رهبران سیاسی به عنوان یک نسخه تکمیلی به سمت ملی‌گرایی تمایل یافتند. در شرایط زمانی پس از حزب بعث، احزاب سیاسی شیعه که در حاشیه بودند فرصتی برای حضور پیدا کردند. اتخاذ ایدئولوژی ناسیونالیسم توسط جریان صدر در این دوره برای غلبه بر مشکلات هویتی و اتحاد با دیگر گروه‌های سیاسی، متدولوژی کارآمدی بود و توانست تا حدودی با نیروهای سیاسی ناامید از حکومت و کسانی که در برنامه‌های سیاسی عراق به حاشیه رانده شده بودند ارتباطات برقرار کرده و ناسیونالیسم به عنوان یک ایدئولوژی برای بسط میان‌گفتمانی توسط جریان صدر بکار گرفته شد. اهمیت موضوع این پژوهش در میان‌گفتمان‌های سیاسی سنتی عراق بسیار قابل توجه است زیرا در گفتمان سیاسی صدر پیچیدگی‌های زیادی وجود دارد که توان پیش‌بینی اندیشمندان سیاسی را در این زمینه ضعیف می‌کند. زیرا شناخت کنش سیاسی مزبور با توجه به شناسایی گفتمان هویت‌محور صورت می‌پذیرد.

ملی‌گرایی نوین صدری

می‌توان گفت یکی از توانمندترین اندیشه‌ها که موثر در همراهی و تأیید نیروهای اجتماعی است و دارای قدرت بالای بسیج‌کنندگی اجتماعی بوده و در زمره فعالیت‌های هویتی-فرهنگی و ارزشی جریان‌های

انجمن مطالعات جهان اسلام

Islamic World Studies Association

جمعية تراسف العالم الاسلامی

فصلنامه علمی-پژوهشی

پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام

سیاسی قابل ملاحظه است ایدئولوژی ناسیونالیسم می باشد و به موازات گسترش پهنه فعالیت ها تمایل به ترکیب جمعیت ها و اعطای وحدت منافع و مسئولیت های شهری دارد (اسمیت، ۱۳۷۷، ۶). با توجه به تحولات سریع سیاسی - اجتماعی در عراق به نظر می رسد که اندیشمندان عراقی در این دوره به سمت ملی گرایی تمایل داشتند. در واقع چنین به نظر می رسد برخی جریانات سیاسی و بویژه جریان شیعه بعد از سال ۲۰۰۳ و بعد از فروپاشی رژیم صدام، به سمت لیبرالیسم و ملی گرایی ترکیبی حرکت کردند (آزاد، ۲۰۱۷، ۱). ایدئولوژی ملی گرایی نوعی خاص و ویژه از مضامین سیاسی به شمار می رود که بیشترین جذبه، بیشترین توان و بیشترین نفوذ سیاسی و قوی ترین سلاح ترکیبی را به همراه دارد (والرشتاین، ۱۳۸۴، ۲۶۷). اسمیت و آندرسون بر اهمیت ناسیونالیسم و اعتبار هویت ملی تاکید دارند. اسمیت بر هویت ملی به عنوان توانناثرین تاثیر هویت های فرهنگی جمعی امروزی تاکید می کند. آندرسون با ارتباط دادن ناسیونالیسم با صف آرایی های فرهنگی براهمیت توسعه مطبوعات به عنوان مبنای ظهور آگاهی ملی تاکید می کند (احمدی، فاضلی، ۱۳۸۶، ۳۲). اردشیر پشنگ کارشناس مسائل عراق در تئوتی نوشت: کشمکش های عراق بازتابی از تحولات عمیق بین نسل قدیم و جدید است که با نوعی ملی گرایی نوین عراقی، مخالف دخالت نیروهای خارجی بوده و خواهان عبور از وضعیت پر فساد ناکارآمد جاری بود، مقتدا صدر می خواهد از پرچمداران عراق جدید باشد (پشنگ، ۱۴۰۱، ۱). جریان صدر با استفاده از ظرفیت های ملی گرایی عناصر و ابعاد گفتمان سیاسی خود را باز تولید کرده و رویه های سنتی احزاب رقیب را کنار می زدند. در این دوره گفتمان ناسیونالیسم متأثر از فضای سیاسی - اجتماعی حاکم بر عراق بود. مساله عربیت حتی در فضای حوزه علمیه نجف که تحت سیطره فارس ها بود پیچیده شده بود و این موضع گیری به زمان سید محمد صدر باز می گشت. بعدها ایشان مبدع دو گانه حوزه ناطقه و حوزه صامته شدند و حوزه نجف را حوزه صامت و اندیشه خود را حوزه ناطق بیان کردند (قطرانی، ۱۴۰۰، ۱). از طرف دیگر دولتمردان عراقی نیز خواهان ارتباط نزدیک با جهان عرب بودند و عربستان سعودی نیز به دنبال نزدیک شدن به آنها بود. محمد بن سلمان ولیعهد عربستان با یک دعوت رسمی مقتدا صدر را جهت تقویت روابط با همسایه شمال شرقی یعنی عراق فرا خواند. این سفر در حالی صورت پذیرفت که مقتدا صدر به دنبال کسب اکثریت آرا در انتخابات پارلمانی سال ۲۰۱۸ عراق بود. عربستان نیز علاوه بر جامعه اهل تسنن میل به جبهه بندی جدیدی در رهبران شیعه عراق داشت تا نقشه جبهه گیری های سیاسی در این کشور را تغییر دهد (موسوی، ۲۰۱۷، ۱).

فصلنامه علمی - پژوهشی
مجموعه دراستف تعلم الاسلامی
پژوهشهای بنیادی جهان اسلام

۷۷

تأثیر ایدئولوژی ناسیونالیسم - جریان صدر در روند تشکیل...

پویشهای انتخاباتی جریان صدر در سال ۲۰۱۸

گفتمان رسانه ای جریان صدر به عنوان مهمترین آیتم تبلیغاتی به مرور زمان پیشرفت واضحی پیدا کرده بود. تا پیش از این، فعالیت های رسانه ای جریان صدر تنها در صدور بیانیه های مقتدا صدرو خطبه های نماز جمعه خلاصه می شد اما صدوری ها کانال های مختلف رسانه ای خود را وسیع کردند. هیئت سیاسی وابسته به جریان صدر هر کدام به صورت جدا گانه در رسانه ها حضور داشته و مواضع شان را در قالب بیانیه و یا گفتگودر شبکه های مختلف بیان می کردند و برای تحقق اهداف سیاسی به پیش می رفتند (طلیع، ۱۴۰۱، ۱). جریان صدر راهبرد های انتخاباتی خود را این گونه مطرح می کرد، جریان صدر عقیده دارد که باید تفاوت های مذهبی کنار گذاشته شده و دولت مدنی عادل تشکیل شود. انتخابات مسئولان دولتی باید بر اساس وطن دوستی و شایستگی صورت پذیرد. مقتدی صدر در یک مصاحبه رسمی بیان نمود: (چه لزومی دارد که نخست وزیر شیعه باشد). این گفتمان با گفتمان جریان مدنی - جریان غیر اسلامی - تشابه زیادی داشت. در عمل نیز میان جریان صدر و جریان مدنی همکاری و همراهی دیده می شد. جریان صدر با طرح شعار اصلاحات خواهان ((مصلحه اجتماعی)) بود. منظور از مصلحه اجتماعی، آشتی میان قشرهای مختلف و عشایر عراق بود (نیکزاد، ۱۳۹۶، ۱).

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسات العالم الإسلامي
فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهش های باسی جهان اسلام

۷۸

شکافهای قومی مذهبی در عراق

کشور عراق دارای تنوع قومی و مذهبی پیچیده ای بوده و این امر باعث بوجود آمدن بسیاری از اغتشاشات و منشا منازعات برای اعلام خودمختاری، استقلال و یا بهره گیری بیشتر از منافع سیاسی و اقتصادی بوده است. بر اساس آمار سال ۲۰۱۳، شیعیان ۷۰ تا ۷۵ درصد و سنی ها ۳۰ تا ۳۵ درصد جمعیت عراق را شامل می شوند. شیعیان در نواحی بصره، عماره، ذیقار، سماوه، قادسیه، کربلا، نجف، دیاله، بابل، کاظمین، سامرا در اکثریت اند. یک سوم از جمعیت ترکمن ها و بخشی از کردهای عراق شیعه هستند و سنی ها نیز در صلاح الدین، الانبار، نینوا، بعقوبه، تکریت، موصل، الرمادی، فلوجه و بغداد در اکثریت هستند. سنی ها در نظامهای سیاسی گذشته شیعیان را از قدرت محروم کرده و هویت و نمادهای شیعی را سرکوب کردند (مرادی کلارده، سیمبر، ۱۳۹۵، ۳۴-۳۵). با توجه به پیچیدگی جمعیتی، عراق دارای اقوام گوناگون و ادیان و مذاهب متواتر بوده است و در یک جمع بندی هویت های متنوع و تمایز قبیله ای، درهم تنیدگی و پیوندهای درون قومی - مذهبی، ترسیم مرزهای سیاسی این کشور توسط بیگانگان، عدم طی شدن کامل فرآیند دولت ملت سازی در عراق اهمیت بحث ملی گرایی در قالب ناسیونالیسم را روشن می کند (نیری، انصاری، ۱۳۹۱، ۱۹۰).

سال سیزدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۲

پس از حضور آمریکا در عراق با توجه به مشکل عدم امنیت و تروریسم، عدم درک پیچیدگی های قومی-مذهبی و رفتار های پرتنش، سیاست روند ملت سازی بازم در سایه قرار گرفت. عدم شکل گیری حس ملی گرایانه باعث بروز شکاف در درون قومیت ها و رقابت بر سر تصاحب قدرت برای تسلط بر منافع بیشتر شد و قطب بندی ها را فزونی می داد (سمیعی، نوروزی نژاد، ۱۳۹۲، ۱۱۹). بعد از سال ۲۰۰۳ احساس پیوند سنی مذهب های عراق بیشتر شد زیرا احساس می کرد که کنار گذاشته شده و احساس محرومیت در دوره خلافت داعش میان بعضی ها و داعش حالتی سیال داشت زیرا حزب بعث معتقد به ناسیونالیسم سکولار بود و گاهی اوقات برخی از وحشیگری های داعش را تقیح کرده و به لحاظ ایدیولوژیک نقطه اشتراک چندانی میان داعش و بعضی ها وجود نداشت (منتی، ۱۳۹۹، ۱۵۰). این مسأله باعث تردید فکری میان این دو طیف با خاستگاه های متفاوت شد. اما مسئله مهمی که جریان صدر روی آن تمرکز کرد مسئله (هویت ملی) یا ناسیونالیسم عراقی بود که در قامت اعتراضات سیاسی ظاهر شده بود.

انتخابات سال ۲۰۱۸ و ناسیونالیسم جریان صدر

ایجاد عناصر اشتیاق، آگاهی و هدایت یکی از مفاهیم مهم در مدیریت منابع انسانی بوده و از عوامل موفقیت زا برای گفتمان جریانات سیاسی محسوب می شود. ایجاد همپیمانی با جریانات در حاشیه و ناراضی از دولت، بر اساس ایدیولوژی ملی گرایی یک مجموعه پیچیده میان گفتمانی ایجاد کرده و شعار (اصلاحات) در دوره انتخابات، شعاع تبلیغات را وسعت می داد. به عنوان مثال "با هم آینده عراق را بسازیم" این نوع تبلیغ یعنی، در صورت همراهی، حرکت به سوی آینده بهتر را پیش رو داریم، یعنی تاثیر (ما) بهمراه (این جریان سیاسی) در ساخت آینده کشور عراق موثر خواهد بود (یورگنسن، فیلیپس ۲۰۱۱، ۱۴۲).

مقتدا صدر بارها در بیانیه های خود اعلام کرد: ((من عراقی ام و از تهدید نمی ترسم)).

مقتدا صدر با رهبری حرکت های اعتراض آمیز سعی داشت خود را نماینده اقشار محروم عراق معرفی کند و به بیان خواسته های مردم پر دازد. ایشان با همراهی جریانات سکولار و چپگرا، توانست چندین تظاهرات گسترده علیه فساد و ناکار آمدی دولت و کمبود خدمات اجتماعی برگزار کند و در سخنرانی ها و تونیت های خود بر لزوم حرکت جامعه به سمت ((آگاهی ملی)) برای احقاق حق جامعه به روشنگری پرداخت و توانست در میان توده های مردم اعتبار بالایی کسب کند (محمدی، ۱۳۹۹، ۱-۲). مقتدا صدر با تکرار کلید واژه (مرجعیت عربی) وارد عرصه سیاسی-اجتماعی عراق شد و فقط حوزه ناطقه را بخش

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
مجموعه دراست العالم الاسلامی

فصلنامه علمی-پژوهشی
پژوهش های بنیادی جهان اسلام

پویا برای درک مشکلات روز جامعه و پاسخگویی به مسائل مختلف و قابل اعتنا می دانست و خود را نماینده قشر فقیر می خواند (معصومی زارعی، ۱۴۰۱، ۲). گفتمان ناسیونالیسم مذهبی جریان صدر پس از التهابات سیاسی و اجتماعی در حالی شدت پذیرفت که قشر وسیعی از جامعه را درگیر کرده بود و در یک دهه اخیر این خیزش برای پیوندهای گسسته شده و قسمت های به حاشیه رانده شده جامعه بسیار مورد اقبال واقع شده بود به صورتی که دیگر جریانهای سیاسی راهم به شدت به این مسیر متمایل ساخت. این جریان از ابتدا با توسل به علقه های ملی گرایانه توانست به احساسات آمریکایی ستیزی جامعه برای کوتاه کردن دست بیگانگان دامن بزند (منتی، ۱۳۹۹، ۳). گالبرایت در رابطه با درگیری شاخه نظامی جریان صدر با آمریکا نوشت: ((جیش المهدی در قیام سال ۲۰۰۴ علیه ارتش آمریکا چنان یورش برد که نزدیک بود پل برمر (حاکم آمریکایی عراق اشغالی) برای هزاران آمریکایی مشغول در دولت (اشغالی) خود غذا جیره بندی کند.)) (معصومی زارعی، ۱۴۰۱، ۲-۳). از دیگر سو پس از سقوط حزب بعث بسیاری از افرادی که به ناگزیر در حزب فعالیت داشتند احساس ترس کردند که در معرض قصاص بستگان قربانیان رژیم بعثی قرار بگیرند و یا به خاطر فعالیت های سرکوبگرانه حزبی محاکمه شوند. این قشر اجتماعی برای یافتن پناهگاه از خشم جامعه، با پیوستن به جریان صدر یک راه ایمن را در مسیر خود پیدا کرده بودند. چرا که جریان صدر جریانی مردمی - مسجدی بود و سیستم گزینشی سختی نداشت و می توانست پوشش مناسبی برای افراد آسیب پذیر و به حاشیه رانده شده سیاسی - اجتماعی باشد. در عوض این اقدام اجتماعی جریان صدر از لحاظ سیاسی توانمند تر و تاثیر گذارتر شد اما از لحاظ رفتاری آنرا نامنضبط می ساخت. از این تحلیل فرآیندی در می یابیم که جریان صدر متشکل از چندین بخش مختلف یعنی افرادی که واقعا پیرو اندیشه های شهیدان صدر و وفادار به آنها بودند و کسانی که از این جریان به عنوان یک سپر حمایتی استفاده می کردند متشکل شده بود (عالیشاهی، فروزان، مسعودنیا، ۱۳۹۸، ۱۹۵). در این مسیر جریان صدر با نزدیک کردن عوامل هویتی همگرا و گسترش گفتمان هویت ملی و عنصر ناسیونالیسم به معنا دهی به دال های هویتی پرداخت. تا بتواند بوسیله آن به جذب نیروهای مختلف پرداخته و بازوهای حزبی را گسترش دهد. حضور جریان صدر در اعتراضات سالهای ۲۰۱۵-۲۰۱۶ از بغداد و دیگر شهرها علل خصوص در مرکز و جنوب این کشور باعث شد تا نقش - اپوزیسیون جریان صدر - در این مرحله پررنگ تر جلوه کند. این اعتراضات در آوریل ۲۰۱۶ هنگامیکه مقتدا صدر اعتراضات را علیه دولت آغاز کرد بیشتر متجلی شد. جنبش صدر همواره با علم کردن این عنوان که یک جریان ملی گرای عراقی است که در برابر نفوذ ایران و دخالت های آمریکا در امور عراق ایستادگی می کند و وابستگان به بیگانگان رانفی

وپرد می کند خود را یک (ناجی) معرفی می کرد (منتی، ۱۳۹۹، ۵). ملاحظه میشود که به تدریج در میان گفتار و رفتار سران سیاسی شیعی عراق یک گفتمان مشترک ملی گرایي نیز دیده می شد که عناصر آن شامل: وحدت ملی، دولت ملی، عبور از طایفه گرایی و حذف نظام سهمیه بندی جایگاههای حکومتی، شایسته سالاری و حکومت متخصصین تکنوکرات متبلور شده بود. اما همین سران در عمل رفتار قومی - مذهبی داشتند و این وضعیت ناشی از عدم اعتماد آنها نسبت به یکدیگر و شرایط پیچیده ی محیطی و سیاسی عراق بود (آزاد، ۱۳۹۶، ۲).

تاکید بر هویت عراقی

در هر جامعه ای، افراد آن جامعه دارای هویت فرهنگی هستند. هویت فرهنگی جامعه و هویت اجتماعی افراد آن جامعه در ارتباط تنگاتنگ با یکدیگر می باشند. مقتدا صدر در یک گفتمان نوین با محکوم کردن ناسیونالیسم سکولار حزب بعث عراق، خود را به دنبال ایجاد اتحاد وانسجام و گسترش حوزه گفتمان سیاسی عراق معرفی کرده بود و با اعتقاد به توسعه هویت ملی و سرمایه انسانی در اذهان جامعه، افرادی که دچار انفعال سیاسی شده و درون نیروهای گریز از مرکز فعال بودند و یا فعالیت های سیاسی دولت را ناتوان در رسیدن به اهداف ملی می دانستند جذب کرده و معتقد بود که با تمسک به آرمانهای ملی گرایي می توان بار دیگر در صحنه سیاسی - اجتماعی حضور یافته و در پی اصلاح اوضاعی بود که بر آنها تحمیل شده بود. مقتدا صدراعتماد داشت: ((هویت ملی گرایي می تواند به رشد هویت ضد آمریکایی، فساد ستیزی، ضد استثمار و غیره افزوده شده و مسیر اصلاح راهموارتر کند)). ناسیونالیسم عربی در تاریخ تحولات عراق همواره اثرات ژرفی به جای گذاشته و موجب رشد فرهنگ عربی شده بود. مقتدا صدر در توثیت های خود متذکر می شد که: ((نه شرقی و نه غربی حکومت اکثریت ملی وطنی)) و یا در آغاز توثیت ها و پیامهای خود بیان می داشت: ((من یک عراقی ام و از کسی هراسی ندارم)). مقتدا السید محمد الصدر، (۱۴۴۳) مقتدا صدر در پیامهایش اعلام می کرد که اهل مقاومت هستیم و خواهیم بود و بر خواسته های خود راسخ هستیم (mehrnnews.com, 1401). مقتدا صدر در توثیتی خطاب به رهبران کردهای عراق در مورد مساله کرکوک می نویسد: (سپهیه بندی را رد کنید و در یک عراق واحد با ما زندگی کنید، با اضافه کردن براعتبار خویش بیفزایید و متحد قوی و عزیز باشید. اعتدال را دوست بدارید و بین کرد و عرب جدایی نپندازید، پس کسی از دیگری بالا تر نیست الا با تقوا و وطن پرستی، ما از فساد دور می شویم و تجدید عهد می کنیم بودن در کرکوک را، اصلاح یعنی بالا بودن و نه برتری جستن بر یکدیگر)

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسة العالم الإسلامي
فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهشهای یابی جهان اسلام

(http;twitter.com/mu-alsadr.2017). تاکید مقتدا صدر بر این پیام ها برای جذب حداکثری فعالان مدنی غیر مذهبی و منفعل در جهت حرکت به سمت نوسازی، اعتدال و اصلاح و ساخت آینده عراق با توجه به حس وطن پرستی به دست مردم عراق بوده و ائتلاف سائرون نشان دهنده توجه به همین مساله بود (نواختی، ۱۳۸۹، ۳۵۹-۳۶۰). مساله دیگری که باید به آن توجه کرد ماهیت ساختاری جریان صدر و پیکره ی شکل دهنده ارکان آن بود. این جریان سیاسی در واقع امر دارای یک طیف طرفداران و پیروان تحول خواه، تکنوکرات و بخش جوانی بود که اندیشه های لیبرالی داشتند و این طیف مقتدا صدر را به خاطر همین افکار نوگرایانه می پسندیدند و مساله مهم دیگر اینکه بخش سیاسی و مذهبی و حتی روشنفکری این جریان در صدد احیای (هویت عربی) خود در حوزه ژئوپولتیکی جهان عرب بوده و مقتدا صدر بخش مهمی از همین واقعیت ایدئولوژی ناسیونالیسم عربی بود (یزدان پناه درو، ۱۴۰۱، ۲). در حقیقت ملی گرایی یک نمونه اندیشه ای جهت توسعه سیاسی - اجتماعی و نوسازی است که در این زمینه بایک رهبر مقتدر در جهت پیش برد اهداف خود دست به توانمند سازی آیتم های هویتی زد که در مقابل با جریاناتی بود که خواهان ایجاد هویت های مجازی زیر چتر بیگانگان بود (نقیب زاده، ۱۳۷۶، ۱۶۳-۱۶۴). استفاده از عناصر ناسیونالیسم و تکنوکراسی دارای توان بالایی در ایجاد وحدت رویه بین نیروهای سیاسی در یک سیاست رقابتی است و می تواند عناصر دنیای مدرن را با حس تاریخی ترکیب کرده و از فردیت یعنی هویت فردی به هویت های اجتماعی و ارزشی تبدیل نموده و مسیر جدیدی را برای ساختن مسیر آینده نمایان کند (موثقی، ۱۳۹۱، ۴۹۲-۴۹۳).

عناصر پیوند دهنده ناسیونالیسم عراقی

عناصر پیوند دهنده ی خط فکری ناسیونالیستی جریان صدر از ترکیب چند اصل مهم بوجود آمده است (آزادی - استقلال و حق شهروندی و حق حاکمیت بر سر نوشت خود و کوتاه کردن دست بیگانگان از تجاوز و دخالت در مسائل داخلی عراق به علاوه ارزشهای اسلامی). این عناصر بواسطه عنصر تبلیغات وسیع در فضای مجازی و خطابه ها و تذکر های رهبر جریان صدر و پیروان اندیشه صدر پردازش شده و گسترده می شد (صالح عراقی، ۲۰۲۰، ۱۱۰۹). آگاهی بخشی اغلب پدیدآورنده حس شور و دلپستگی و وفاداری و یکی از عناصر تشکیل دهنده ملت و گاه موجب بروز احساسات مبالغه آمیز میشود. ناسیونالیسم معمولاً به عنوان یک زیر مجموعه برای دیگر باورهای همسوساخته می شود. گروهی از پژوهشگران به پیروی از مارکس و بر ملت را ((بزرگترین گروه بندی مردم معتقد به دارای نیای مشترک و یا نقاط تاریخی مشترک))

تعریف کرده اند. ملت ها بر اساس گستره سرزمینی نیز تعریف شده اند. در انسان شناسی بررسی هویت قومی مردم نه تنها به فرهنگ بلکه به محیط پدیدآورنده آن فرهنگ در طی قرن ها توجه می شود (مومنین، ۱۳۹۵، ۳). اما باید گفت برخی از عوامل بر خصلت های تغییر پذیری نظام های ارزشی اثر گذار هستند. از این جهت پیدایش شخصیت های مصلح و رهبران توانمند از عوامل پویایی نظام سیاسی - اجتماعی به شمار می آیند (بشیریه، ۱۳۷۳، ۵۷). مقتدا صدر نشان داد که در مواجهه با بعضی ها، بیگانگان، دشمنان و فاسدان هرگز مصالحه نمی کند و همراه با سیاست غیریت سازی برگفتمان ملی گرایی مصر است.

آگاهی بخشی جریان صدر

آگاهی بخشی زمینه لازم را برای ایجاد محورهای جدید مهیا می کند. مقتدا صدر در سخنرانی های خود بیان می دارد که التزام و تعهد قولی و عملی نسبت به وحدت سرزمینی و ملی عراق و حفاظت از آن جهت جلوگیری از دخالت های بیگانگان دارد.

مقتدا صدر در بحث مدیریت سیاست های کلان، اولویت رابه ((منافع ملی عراق)) می دهد و یکی از محورهای اصلی سیاست خود را در شعارها و تبلیغات خود ((اولا عراق)) بیان می کند. و در روابط منطقه و همسایگان اولویت خود را منافع ملی تعریف میکند (isna.ir, 1, 1397). در بعد داخلی نیز تذکر نوشته ها و توییت های رهبر جریان صدر که به صورت موبد به غیریت سازی می پردازد محور خودی و غیر خودی را مهم برمی شمرد. مقتدا صدر با پیامهای تأکیدی بارها تکرار میکند که هیچ اغمازی در این اندیشه پذیرفتنی نیست و هرگز با فاسدان و خائنان و کسانی که در دوره های گذشته آزمایش خود را پس داده اند کنار نمی آیم و این پیام بیانگر این مساله است که ذهن جمعی و شعور اجتماعی مردم عراق از این مسائل در رنج بوده و عادی سازی روابط با کسانی که استقلال و آزادی عراق را نادیده می گیرند در تقابل بوده و این امر غیر قابل پذیرش است. در اینجا با محورسازی و نشان دادن هویت دشمنان، خطوط قرمز جریان مشخص شده و پاسخ محکمی به آنها داده شده بود (صالح عراقی، کانال تلگرام معتبر جریان صدر، ۲۰۲۰، ۱۱۰۵). مقتدا صدر رهبر جریان صدر عراق در توثیت ها و سخنرانی های خود نیز به کشورهایی که با مداخلات نظامی در کشور عراق امنیت این کشور را تضعیف کرده اند هشدار داده و فاکتورهای را در تذکرات سیاسی خود بیان کرده است: ((حذف مداخلات بیگانگان و بر خورد با دشمنان ملت، تامین امنیت ملی و حفظ استقلال کشور عراق همواره مورد تاکید ما بوده و از اهداف این جریان سیاسی - اجتماعی است)). (صالح عراقی، ۲۰۲۰، ۸۲۹) مقتدا صدر نسبت به سیاستمداران

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسة العالم الإسلامي
فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهش های جهانی اسلام

فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام

واکراد عراق نیز در توثیت‌ها و سخنرانی‌های خود اینگونه بیان داشته است: ((ما خواهان عراقی متحد هستیم و از اکراد می‌خواهیم که سیستم سهمیه‌بندی مناسب حکومتی را رد کنند، ما می‌خواهیم شما بدون جدایی در یک عراق واحد با ما زندگی کنید. به سیاستمداران کرد توصیه می‌کنم (پیوستن) ما می‌خواهیم شما متحدان قوی و عزیزی باشید که ظلم نکنید و با هم با عشق در یک عراق متحد زندگی کنیم و دوستی در اعتدال است و بین اکراد و اعراب جدایی نیست و کسی بر دیگری برتری ندارد مگر با تقوای الهی و عشق به وطن. پس باید از فساد دور شویم و تجدید عهد کنیم و در کرکوک با هم پیوندیم و با هم باشیم و این راه اصلاح است)) (twitter.com/mu-alsadr.2017). براساس قانون جدید که بعد از رژیم بعثی تصویب شد توزیع کرسی‌های پارلمان در استان کرکوک به گونه‌ای است که پنج کرسی به کردها و سه کرسی به عرب‌ها و دو کرسی به ترکمن‌ها داده شده است در حالی که این خلاف ترکیب جمعیتی این سه گروه است و نماینده پارلمان عراق، توزیع کرسی‌ها در قانون انتخابات جدید را گامی در جهت تجزیه عراق می‌داند (خبرگزاری مهر، ۱۳۹۹، ۱).

مقتدا صدر در گفتمان ملی‌گرایی، (حب وطن) را از ایمان دانسته و آنرا مقدس می‌داند و از سهم‌خواهی و سیستم سهمیه‌بندی به شدت انتقاد کرده و آنرا باعث تضعیف و تجزیه عراق می‌داند و بی‌اعتنایی به سرافرازی وطن را عاملی می‌داند که باعث دخالت بیگانگان در برابر استقلال و منافع ملی می‌شود (صالح عراقی، کانال تلگرام معتبر در دسترس، ۲۰۲۰، ۱۱۱۰).

همگرایی با جریان‌های غیرشیعه

در انتخابات سال ۲۰۱۸ جریان صدر با ائتلاف سائرون (ائتلاف انقلابیون برای اصلاحات) شگفتی‌زیدی را رقم زد و این پیروزی باعث غافلگیری ناظران شد. به این اعتبار که انتظار می‌رفت سایر جریان‌های سیاسی و قدیمی‌ترین کرسی‌ها را بدست بیاورند اما در واقع پیروزی این ائتلاف نشانگر این واقعیت بود که برخی از جریان‌های اهل سنت و مدنی خواهان مشارکت بیشتر در دولت آینده عراق بودند و اعتقاد داشتند باید بخشی از وزارت خانه‌های کلیدی مانند وزارت خانه دفاع و کشور و وزارت خارجه در اختیار اهل سنت قرار بگیرند، تصور این جریان‌ها بر این بود که در طول سال‌های گذشته به حاشیه رانده شده‌اند. با این حال بیشتر طیف‌های اسلام‌گرای کرد به دنبال هماهنگی با مقتدا صدر بودند (هانی زاده، ۱۳۹۷، ۳). دلایل تشکیل ائتلاف سائرون و موفقیت آن در انتخابات پارلمانی عراق یکی از نکات بسیار مهمی بود که باعث سبقت ائتلاف سائرون بر دیگر جناح‌های سیاسی عراق شد - توجه به عنصر ناسیونالیسم یا ملی

گرایی عراقی - بسیار موجه بود که البته بیشتر بر عربیت تاکید داشت و مساله دیگر تاکید بر مطالبات بخش جوان جامعه عراق به خصوص بخش های کمتر برخوردار و قشر ضعیف جامعه بود که نسبت به احزاب کلاسیک نا امید شده بودند و جنس سخنان مقتدا صدر را متفاوت و تازه می دیدند. در حقیقت می توان گفت که مقتدا صدر خود را نماینده قشر فقیر و ضعیف جامعه عراق می دانست (جامعه تحلیلی - خبری الف، ۱۳۹۷، ۲).

احتیاط و ائتلاف

سیر تحولات کشور عراق همواره پرتکانه و حساس بوده است. چالش های پیش روی این کشور بسیار دشوار بوده و توانسته تاثیرات منفی چندی بفریاند سیاسی - اجتماعی عراق به جای بگذارد و این نشانگر نکته مهمی است که اگر بلوک های سیاسی رویکردی منعطف و باز اتخاذ نکنند و با یکدیگر برای رسیدن به اهدافشان متحد نشوند با موفقیت همراه نخواهد شد.

جریان های سیاسی عراق در این دوران گذار، متوجه شده اند که باید بر هویت های سیاسی و اجتماعی خود افزوده و دامنه گفتمان سیاسی خود را گسترش دهند. از همین رو اتحاد استراتژیک (ائتلاف) مقوله ای حیاتی برای رشد و توسعه فعالیت های سازمانی و همچنین کسب مزیت های رقابتی جدید در حیطه سخت انتخابات است. برای رقابت در این حیطه نیاز به نوآوری جهت رسیدن به اهداف و افزایش منابع قابل دسترس برای تامین اعتبار لازم است (sharif strategy.org, 2020, 1). در این دوره ناسیونالیسم دارای چنین پتانسیلی بود. از نظر آلتوسر تمامی پدیده های اجتماعی تحت کنترل ایدئولوژی هستند و رسانه های جمعی برای آن عمل می کند و با فرا خواندن، مخاطبین را به (خدمت می گیرند)، یا همه را به سوژه تبدیل می کند و این از طریق انتخاب یک سبک صورت می پذیرد (یورگنسن، فلیپس، ۱۴۰۱، ۳۹-۴۰). سائرون ائتلافی متشکل از هفت حزب بود که اصلی ترین آنها دو حزب (الاستقامه) به رهبری مقتدا صدرو دیگری (کمونیست) بود. این ائتلاف در پاییز سال ۲۰۱۸ موفق به یک پیروزی شگفت آور شد. چرا که ائتلاف یک جریان مذهبی با خواسته های لیبرالی با طیفی بیگانه از دین و با دو ایدئولوژی متفاوت چگونه قابل جمع شده بود؟ اما اتحاد مورد نظر بر اساسی مشترک یعنی حرکت به سوی اصلاحات سیاسی و مبارزه با فساد تحت لوای ملی گرایی شکل گرفته بود و حداقل در کوتاه مدت به نظر می رسید که اتحاد برای رسیدن به اهداف و موفقیت در رقابت انتخاباتی باز خوردی مطلوب به همراه داشته باشد. اما نباید فراموش کرد که حافظه تاریخی و اندیشه درونی پیروان صدر نیز در بلند مدت در این

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسة العالم الإسلامي
فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهش های بنیادی جهان اسلام

روند بی تاثیر نخواهد بود و این عامل مهم به شکاف عمیق، ریشه دار و موروثی که در جهان بینی صدر گرایان و کمونیست ها وجود دارد مربوط می شود (النیداوی، ۱۳۹۷، ۱-۲).

اثرات زبان انگیزشی بر پذیرش عناصر ملی گرایی

ایجاد عناصر انگیزشی یکی از مفاهیم به نسبت جدیدی است که در گستره مدیریت منابع انسانی بسیار مهم است. بطور مثال ایجاد اشتیاق برای مشارکت در انتخابات یا عضویت در یک حزب سیاسی یکی از عوامل موفقیت زا برای جریانات سیاسی است. با توجه به توانایی در میزان جذب، فداکاری، مشارکت، قدرت شورو هیجان ایجاد شده به پیامد های سازمانی مختلف مانند رشد سازمانی و انطباق رفتار سازمانی، حفظ اسرار و اطلاعات و رضایتمندی منجر می شود و کارگزاران مایل می شوند که زمان خدمت و ابتکار بیشتری را به منظور موفقیت سازمانی انجام دهند (دستجردی، هارونی، عابدینی، ۱۳۹۹، ۱-۳). جریان صدر با توجه به اهداف ایده آلیستی و تکیه بر توانمندی در حوزه گفتمان بواسطه قدرت بیان رهبری (مقتدا صدر) توانست با سخنان انگیزشی و با مفصل بندی هویتی و فراخوان رسانه ای و تدبیر تحلیلی اندیشمندان این جریان، بر شعاع دایره پیروان خود بیفزاید و در این امر به ایدئولوژی ناسیونالیسم تمسک بجوید. (آنتونی اسمیت) و (هاچینسون) ایدئولوژی ناسیونالیسم را دارای ابعاد سیاسی و فرهنگی می دانند و آنرا شامل سه آرمان استقلال، وحدت و هویت دانسته و اینکه هدفی هستند که ملی گرایان و جنبش های ایدئولوژیک ناسیونالیستی در پی آن بر آمده اند (منتی، ۱۳۹۹، ۱۳۵). با بررسی سخنان و خطبه ها و پیام های مقتدا صدر در این دوره متوجه می شویم که گفتمان غالب ایشان در سالهای ۲۰۱۶ تا ۲۰۱۸ و در تجمع های اعتراضی مردم عراق، به سمت ناسیونالیسم و تکنوکراسی گرایش داشت و در فضای مجازی نیز توانسته بود حس ملی گرایی را بیدار کرده و بر لزوم حفظ استقلال کشور تاکید می کرد. هشتک های (من یک عراقی ام) و یا، (وطنمان را از نو میسازیم)، (آینده عراق در دستان ماست و ما نسبت به آن مسئولیم) و همه کلید واژه هایی که در برابر مخاطب از جمله (ما) استفاده می کند از جمله کلمات انگیزشی است که اشتیاق به هویت جمعی را در ذهن مخاطبین روشن می کند. مقتدا صدر به عنوان یک رهبر جسور و همیشه در صحنه همگام با معترضان به نقش آفرینی در سطح جامعه پرداخته و به اقدامات دولت در صحنه سیاسی به دلیل فساد و رانت خواری معترض بود. وی در تحصن سال ۲۰۱۶، خواستار ایجاد اصلاحات در دولت و حل مشکلات مردم و مبارزه با فساد شده بود (حیدری، ۱۳۹۸، ۱-۲). مقتدا صدر در پیامی خطاب به مردم عراق گفت: ((ای انقلابی ها وای نیروهای امنیتی عراق

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسات العالم الإسلامي
فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهش های سیاسی جهان اسلام

بدانید که این کشور، امانت در دست شماسست، باید به دنبال به نتیجه رساندن طرح اصلاح مردمی بر حکومتی باشید که با اموال ملت، دست به فساد و ظلم زده است. وی ادامه داد: انقلابیون باید سایه دخالت خارجی آمریکا و غیر آنرا و حتی دخالت برخی عناصری که پشت کیبوردهای رایانه ها نشسته اند و طبق برنامه های استعماری آمریکا و دیگران فعالیت می کنند، رد کنند. صدر در ادامه با دعوت از آن دسته از مردم عراق که سکوت کرده اند از آنان خواست به ایفای نقش بپردازند و حتی بایک کلام از معترضان در این کشور حمایت کنند. در ادامه مقتدا صدر مردم عراق را به ادامه اعتراضات مسالمت آمیز تا حصول نتیجه مطلوب دعوت کرد (ابنا، ۱۳۹۸، ۱). با توجه به هویت سازی (عراقی) و غیریت سازی (استعمار آمریکا و بیگانگان و وابستگان به آنها) می توان حوزه اندیشه ای و گفتمان غالب این جریان در این دوره را تا حدودی شناخت. بر مبنای این گفتمان همه کسانی که مسئولیت اجتماعی-سیاسی خود را نادیده گرفته و یاناکامی در مشارکت و کنش سیاسی داشته اند را به چالش کشیده و فقدان مشارکت را نهدی می کند.

اهمیت آیتم تبلیغات

یکی از مسایل مهمی که بر ذهن مخاطبین اثر گذار است آیتم تبلیغات است در تبلیغات با توجه به مسائل روانشناختی می توان تقاضا را در ذهن مخاطبین ارزش گذاری نمود و درجه اهمیت آنها را مشخص کرد همین عامل در تبیین سیاستهای حزبی بسیار موثر است و در جذب مخاطبین، عنصری بسیار کاربردی است. برای مثال می توان سیاست های سازشی یا تعارض آمیز و انتظارات حزبی و یا اشتیاق به هویت حزبی-هویت ملی و یا تبلیغات برای ایدئولوژی حزبی را در صدر تبلیغات قرار داد. به طور کلی تبلیغات سه هدف اصلی دارد:

۱- اطلاع رسانی ۲- ترغیب ۳- یادآوری (javid mgd. Com, 2020). یکی از دلایل مهم پیروزی جریان صدر در انتخابات ۲۰۱۸ راهبری حرکت های اعتراض آمیز گسترده در عراق بود. در واقع مقتدا صدر با رویکردی پوپولیستی نماینده اقشار محروم جامعه عراق بود و به بیان خواسته های آنها پرداخته و با همراهی جریانات سکولار و چپگرا چندین تظاهرات گسترده علیه فساد و ناکارآمدی دولت برگزار کرد و در میان توده های مردم جایگاه خاصی یافته بود. مقتدا صدر با توجه به گفتمان ناسیونالیسم عربی خود را پرچم دار ملی گرایی عراق می دانست. اما نکته مهم دیگر که می توان از آن به عنوان عنصر تاثیر گذار بیرونی نام برد تلاش های چند ساله گذشته عربستان در تقویت روحیه ناسیونالیسم عربی، به خصوص

فصلنامه علمی-پژوهشی
پژوهشهای بنیادی جهان اسلام

در جنوب عراق و بین شیعیان این کشور بود. محمد بن سلمان، ولیعهد ونخست وزیر عربستان سعودی با سرمایه گذاری های عظیم اقتصادی و کمک های مالی در عراق، بر محبوبیت خود در این کشور افزود و از شخصیت های سیاسی-اجتماعی و مذهبی عراق در ریاض میزبانی کرده بود و این مساله بر اذهان عمومی مردم عراق اثر گذار بود (محمدی، ۱۳۹۹، ۲). باید در نظر داشت که عراق در پس سالها درگیری و جنگ و حملات تروریستی و اشغال نظامی از هر نظر دچار آسیب های جدی شده و نیاز به نسخه ای موثق برای ترمیم این آسیب های اقتصادی داشت. از این منظر سرمایه گذاری خارجی بسیار ضروری به نظر می رسد. و پاد زهر سرمایه گذاری با تبلیغات می توانست بخش وسیعی از افراد جامعه را با خود همسو کند، از این رو حلقه های اطراف ایدئولوژی ناسیونالیسم عربی، طیف متنوعی را شامل می شد. معیار موفقیت یک ایدئولوژی سیاسی، به میزان مقبولیت آن وابسته است. هر چه دایره یک عقیده سیاسی تعداد بیشتری از مردم را شامل شود، به همان اندازه بر قدرت خود افزوده و میزان بسیج اجتماعی را بالا برده و از مشروعیت قدرت رقیب می کاهد (رستمی، زیبا کلام، ۱۳۹۷، ۱۳۲).

برای درک بهتر گفتمان ملی گرایی، مقتدا صدر به بررسی گزاره های تاکیدی وی می پردازیم:

(- نه به اشغالگری آمریکا- نه به دخالت ایران- نه به حضور اسرائیل- نه به داعش

• نه به حزب بعث- نه به استعمار- نه به استثمار) و دیگر گزاره هایی که گویای این مطلب بودند که سیاستمداران فاسد باید کنار گذاشته شده و با آنها صلحی در کار نیست و این نشان دهنده عرصه غیریت سازی جریان صدر برای یاد آوری به همگان بود (نیکی ملکی، ۱۴۰۰، ۱). نمادهایی که در چارچوب گفتمان جریان صدر بواسطه عناصر زبانی به یکدیگر متصل و مرتبط می شوند و دالهای ملی گرایی، مبارزه با فساد، جهاد، مبارزه با دشمنان داخلی و مقابله با دخالت بیگانگان را در مدلول یکپارچگی هویتی حزبی جذب کرده و با جمع آوری و پیوند هویت های گوناگون دایره نفوذ جریان سیاسی را گسترش داده و از طریق هم ارزی تفاوتها را پوشش می داد و حتی اگر این اتحاد موقت بود باز هم نشانگر هژمونی گفتمانی جریان صدر بود (کسرابی، شیرازی، ۱۳۸۸، ۳۵۵). مقتدا صدر در گفتمانش همواره سعی داشت تا خود را به عنوان ناجی برای عراقی ها بشناساند و به همین دلیل به غیریت سازی با دیگر گروه های رقیب توجه می کرد (مژدهی، ۱۳۹۸، ۱). مسئله مهمی که باید به آن توجه شود این است که تحولات جدید عراق صرفاً یک جنگ قدرت درون بیت شیعی میان مقتدا صدر با گروه های نزدیک به ایران نبود، بلکه این کشمکش ها بازتابی از تحولات عمیق بین نسل جدید و نسل قدیم بود که به نوعی ملی گرایی مدرن

فصلنامه علمی-پژوهشی
پژوهش های باسی جهان اسلام
جمعیت ترانس عالم الاسلامی

عراقی، مخالفت با دخالت خارجی و خواهان عبور از وضعیت پر فساد و ناکارآمدی بود که باعث فقر بیشتر شده بود، مقتدا صدر می خواست رهبر جریان سیاسی عراق جدید باشد (پشنگ، ۱۴۰۱، ۱). مقتدا صدر در سال ۲۰۱۶ خطاب به حشد الشعبی نسبت به حضور در انتخابات هشدار داد: ((مشارکت این افراد در انتخابات، حکومت را به یک نهاد نظامی یا شبه نظامی تبدیل خواهد کرد.)) مقتدا صدر در این باره بیان داشت:

((مشارکت حشد الشعبی در انتخابات باعث می شود وجهه جهاد و مجاهدین خدشه دار و حکومت به نهادی نظامی یا شبه نظامی تبدیل شود و آرای مردم به صورت ناحق به دست می آید. مشارکت مجاهدی که هیچ گونه مهارت سیاسی ندارد در امور سیاسی و حکومتی به منزله انتحار نظام سیاسی کشور است.)) (جعفر زاده، ۱۳۹۷، ۱) باید این مطلب را در نظر گرفت که بستر فضای سیاسی عراق آماج التهابات سیاسی و گسست ها و شکافهای قومی - مذهبی و غیره می باشد و همه نخبگان سیاسی برای ویرین سیاسی خود حرکت به سمت دولت مدنی در مقابل اسلام گرایی سر داده و خواهان دولتی سکولار و فراگیر هستند.

در این زمینه وجه افتراق مقتدا صدر با دیگر جریانات در این راستا بود که او میگفت: (من قبل از اینکه مسلمان و شیعه باشم یک عربم) ولذا این گونه بر طبل ملی گرایی و عربیت کوبیده و علم مبارزه با فساد را می گرداند (آزاد، ۲۰۱۷، ۳).

گفتمان با عشایر عراق

مقتدا صدر در گفتمانهای انگیزشی و ارزشی خطاب به عشایر عراق بیان می کند:

((ما به عشایر برای دفع خطراتی که متوجه عراق است نیاز داریم))

همبستگی و وحدت با عشایر در کشور عراق برای نیل به اهداف سیاسی - اجتماعی بسیار مهم می باشد زیرا شیوخ طویف از قدرت عمل بسیار بالایی بر خور دار بوده و سران این عشایر دارای نفوذ بالایی بر طایفه خود و مرتبتین با این طایفه هستند. در پیام دیگری مقتدا صدر به عشایر به عنوان میراث دار فرهنگ عربی این گونه خطاب می کند:

تشکر - عشایر ما - صاحب نسب هستند

عشایر ما - حامی - وطن هستند

ارتباط مقتدا صدر با عشایر عراق بسیار برجسته و مهم بود زیرا عشایر و طویف وابسته به آنها در

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسة العالم الإسلامي
فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهشهای بنیادی جهان اسلام

حفظ امنیت و دفاع در برابر متجاوزین عامل توانمندی بودند. مقتدا صدر در توییتی در صفحه رسمی خود نوشت: ((به فرزندان غیورعراقی و عشایری که به دنبال حفظ امنیت عراق و محافظت از مقدسات کشور در برابر تروریست های داعش و بعثی های شرور هستند می گویم که به شما برای محافظت از استان ها و مناطقتان در برابر تجاوزات

اعتماد دارم و بدانید که عراق در خطر است)) مقتدا صدر بارها در دیدار با سران عشایر عراق و سخنرانی های خود به لزوم اتحاد با عشایر و توجه به جایگاه آنها پرداخته و عشایر را از ارکان مهم ملت عراق می داند (511 @mu.alsadr.2020.archives /@saleh iq.com).

اهمیت ارتباط با عشایر در عراق

هر رئیس عشیره در عراق در کمترین حالت ممکن بین سه تا پنج هزار فرد گوش به فرمان دارد و برای همین در انتخابات عراق، عشایر و سران عشیره جایگاهی ویژه در تبلیغات انتخاباتی دارند و هر کاندیدی بی در و هله اول به دنبال کسب خشنودی آنهاست. در زمان فتوای جهاد کفایی که در سال ۲۰۱۴ علیه مقابله با یورش گروه تروریستی داعش صادر شد، اولین کسانی که به این فتوا لبیک گفتند، عشایر بودند (irma.ir). (۱۳۹۷.۱۳۹۷)

نکته قابل توجه این است که برای ایجاد ارتباط مناسب با اقشارگوناگون جامعه در زمان و مکان مناسب در حرکت به جهت برابری و ملی گرایی نیاز به آگاهی جمعی وجود دارد و این آگاهی جمعی در زمان نارضایتی های اجتماعی به صورت فرایندی گسترده شده و نیاز به ناجی و رهبر برای نجات از بحران احساس می شود. مقتدا صدر با حمایت از اعتراضات و تظاهرات مردمی در سال ۲۰۱۵ و پیوستن به اعتراضات در سال ۲۰۱۶ و عدم حمایت از دولت این جنبش اعتراضی مردمی، ارتباطات وسیع با سران عشایر بواسطه سابقه ارتباطات سید محمد صدر با آنها و حفظ رابطین عشیره ها ناسیونالیسم عربی را به یک جنبش سیاسی با مطالبات وسیع و غیریت سازی با رقیبان کلاسیک تبدیل کرد.

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Women Association
جمعیة نراسف العالم الاسلامی
فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

۹۰

سال سیزدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۲

نتیجه گیری :

جریان صدر با رهبری مقتدا صدر پرچمدار یک جریان ملی گرای نوین در عراق بود این جریان در طی سالها مقاومت و درگیری با دشمنان در اولین انتخابات مهم پسا داعش در سال ۲۰۱۸ با اتخاذ ایدئولوژی ناسیونالیستی در صحنه حاضر شد. مقتدا صدر با پرچم ملی گرایی نوین خواهان ایجاد تحولات گسترده در نظام سیاسی عراق، عدم دخالت بیگانگان در امور داخلی عراق و اولویت دادن به منافع ملی، اصلاحات سیاسی و غلبه بر روشهای کلاسیک سیاست های رقبای بود. گرایش به سمت نهادینه کردن روح ناسیونالیسم عربی در عراق در برابر قومیت گرایی که عراق را به سمت تضعیف و تجزیه و دست اندازی استعمار و استثمار می برد وظیفه ای بود که مقتدا صدر در این دوره احساس کرد و در مقام اجرای این امر به گسترش حوزه سیاسی خود اهتمام ورزید و برفراخوان رسانه ای جریان صدرافزود. مقتدا صدر برای هویت سازی جریان صدر در این دوره به مقابله با رقبایی پرداخت که هنوز در حوزه سیاسی با دید گاههای قومیتی - مذهبی خواهان حضور در صحنه سیاسی سنتی عراق بودند. مقتدا صدر در این دوره با اتخاذ ایدئولوژی ملی گرایی توانست به باز سازی نقاط ضعف جریان صدر پرداخته و با قدرت در انتخابات پیروز شود و سرمایه اجتماعی این جریان را به یک سرمایه بزرگ سیاسی تبدیل کند. نکته قابل توجه در صحنه سیاسی عراق این بود که بازیگران سیاسی عراقی با هر ایدئولوژی و منش سیاسی به طور دائم در حال موازنه سازی هستند و این امر برای بقای سیاسی آنها لازم است. یکی از راههای مهم برای موازنه سازی ایجاداتحاد و ائتلاف است که در این دوره جریان صدر با اتحاد با جریان کمونیست، با ائتلاف سائرون (حرکت انقلابیون برای اصلاحات) توانست به برتری سیاسی دست یابد. اتخاذ ایدئولوژی ملی گرایی در جهت حرکت به سمت توسعه و ثبات و مبارزه با فساد جهت ساختن آینده عراق در واقع از اهداف ایده آلیستی جریان صدر بود. مقتدا صدر در سخنرانیها و پیامهای خود خطاب به مردم عراق گفت: عشق به وطن از ایمان است و از خود گذشتگی در برابر ملت و تلاش برای پیروزی از شرافت است و هدف از ناسیونالیسم صرفا دفاع از حاکمیت ملی کشور - حق حکومت بر خود - و محافظت از آن در برابر فشارهای سیاسی بیگانه بوده است لذا باید نسبت به این امر هوشیار بود و وارد عرصه عمل شد و در این مسیر جامعه عراق که از مطالبات خود نسبت به سیاستمداران کلاسیک دلسرد شده بودند با ارائه یک رویه نوین، با رهبری مقتدا صدر، یک موج بسیج اجتماعی گسترده ای بوجود آوردند.

فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهشهای بنیادی جهان اسلام

منابع:

۱. اسمیت، آنتونی، منابع قومی ناسیونالیسم، ۱۳۷۷، مطالعات راهبردی، شماره ۱، پرتابل جامع علوم انسانی
۲. ابراهیم زاده، دستجردی، هارونی، عابدینی، رضا، عباس، علی رضا، اثرات زبان انگیزشی رهبربراشتیاق کارکنان از طریق متغیرهای میانجی ادراک از ارتباطات شفاف ادراک شده، ۱۳۹۹، دوفصلنامه علمی پژوهشی، دانشگاه اصفهان، سال ۵، شماره ۱، پیاپی ۱۷
۳. آزاد، حامد، روند تحولات داخلی عراق ومسائل و بحران های داخلی عراق، مرکز بین المللی مطالعات صلح- ipsc، آگوست ۲۰۱۷، فصلنامه دیپلماسی صلح، تابستان، شماره ۱
۴. الینداوی، عمر، احتمال شکاف در ائتلاف سائرون، ۱۳۶۷، راهبرد معاصر، کد ۳۶۵
۵. بینا، پیام ویژه مقتدا صدر به تظاهرکنندگان عراقی / سایه دخالت امریکا را از خود دور کنید، ابنا، ۱۳۹۸، کد ۷۶۰۶۱۴
۶. بینا، روابط ما با ایران پایدار است، مقتدا صدر، ارتباط محرمانه ای با عربستان ندارد، ایسنا، غرب آسیا و آفریقا، ۱۳۹۷، کد ۹۷۰۳۰۱۰۰۵۲۶
۷. پشنگ، اردشیر، شیفت عراق به سوی ناسیونالیست، ۱۴۰۱، دنیای اقتصاد، شماره ۳۸۸۶۷۱۶۶
۸. بینا، تعریف دقیق اتحاد استراتژیک یا همان ائتلاف استراتژیک چیست؟، ۱۳۹۹، سایت شریف استراتژی، دانشگاه صنعتی شریف، تهران، مجتمع خدمات فناوری
- ۹- جعفرزاده، سمانه، سید مقتدا صدر مرد چند چهره عراق، ۱۳۹۷، شفقتا، fa.shafaqna.co
- ۱۰- سمیعی، علیرضا، نوروزی نژاد، محمد، دولت ملت سازی بین المللی و خشونت سیاسی در عراق جدید، پژوهش نامه ایرانی سیاست بین الملل، سال دوم، شماره ۱، پانیزومستان، ۱۳۹۲، ۹۵-۱۲۱
- ۱۱- بینا، خیزش مجدد ناسیونالیسم عربی-عراقی (۲۰۰۳-۲۰۲۰)، ۱۳۹۹، فصلنامه روابط خارجه، سال ۱۲، شماره ۱
- ۱۲- بینا، دلایل پیروزی ائتلاف سائرون در انتخابات عراق، خبرگزاری الف، ۱۳۹۷، کد خبر 3970227074alef.ir
- ۱۳- رستمی، زیبا کلام، مسعود، صادق، تبار شناسی ایدئولوژی باستان گرا و دیگر سازی، ۱۳۹۷، فصلنامه پژوهشهای جهان اسلام
- ۱۴- صدر، مقتدا، twitter.com/mu-al_sadr، شامل توثیب های مقتدا صدر در سالهای ۲۰۱۹-۲۰۲۰ در توییتر و خبرگزاری های معتبر و در دسترس
- ۱۵- طلیح، امجد، ساختار تفکر جریان صدر، صدری ها چگونه می اندیشند؟، ۱۴۰۱، شعوبا، پایگاه آشنایی با جامعه و فرهنگ و ملل مسلمان، shouba.ir
- ۱۶- عراقی، محمد صالح، پیام های مقتدا صدر خطاب به عشایر و قومیت ها، کانال تلگرامی معتبر جریان صدر، 2019- saleh.iq.com 2020
- ۱۷- عالیشاهی، عبدالرضا، فروزان، یونس، مسعودنیا، حسین، ویژگیهای پان شیعیسم جریان صدر در عراق پسا داعش، پژوهش نامه ایرانی سیاست بین الملل، ۱۳۹۸، بهار و تابستان، ۱۹۳-۲۱۶
- ۱۸- موثقی، سید احمد، نوسازی و توسعه سیاسی، ۱۳۹۱، نشر میزان، تهران

فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام
جمعیت نورسنت العلماء الاسلامی

۹۲

سال سیزدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۲

فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهش‌های بنیان اسلام
جمعیة دراست العالم الاسلامی

- ۱۹- منتی، ایوب، خیزش مجدد ناسیونالیسم عربی در عراق ۲۰۰۳-۲۰۲۰، ۱۳۹۹، فراتاب، نشریه گروه بین الملل، کد ۱۱۴۵۶
- ۲۰- معصومی زارعی، هادی، مقتدا صدر کیست و در سیاست چه می کند؟، ۱۴۰۱، فارس پلاس، farsnews.ir
- ۲۱- مژدهی، مهسا، کینه صدر نسبت به گروههای مقاومت از کجا نشأت میگیرد؟، ۱۳۹۸، خبرانلاین، کد ۱۵۷۵۷۶۷
- ۲۲- محمدی، محمدرضا، عربستان، انتخابات عراق ومسیر بازگشت به ناسیونالیسم عربی، ۱۳۹۹، موسسه مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار معاصر تهران
- ۲۳- مرادی کلارده، سجاد، سیمبر رضا، شکافهای اجتماعی عراق و تاثیر های آن برسیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران با محور بحران ۲۰۱۴، دو فصلنامه پژوهشی جامعه شناسی سیاسی جهان اسلام، ۱۳۹۵، دوره ۴، شماره ۲، پاییز وزمستان
- ۲۴- مومنیان، محمد رضا، ملی گرایی، گاهنامه سلام، ۱۳۹۵، اسفند، نشریه ۴
- ۲۵- نیکی ملکی، جواد، چارچوب گفتمان سیاسی مقتدا صدر چیست؟، ۱۴۰۰، مشرق، کد ۱۲۸۴۵۸۶
- ۲۶- نیکزاد، رضا، ارزیابی احتمال پیروزی جریانات ملی گرای اسلامی در عراق، مرکز مطالعات راهبردی، ۱۳۹۷، شماره ۳۳
- ۲۷- نیری، بیژن، انصاری، محمد امین، نقش قومیتها در تکاپوی فدرالیسم نوین سیاسی عراق، اسفند ۱۳۹۱، دوره ۵، شماره ۲، ۱۶۳-۱۹۵،
- ۲۸- کربلایی، حسین، مقتدا صدر کیست؟ جریان صدر چه جریانی است؟ ۲۰۲۲، فرهنگ اسلامی معاصر، مسایل سیاسی
- ۲۹- هانی زاده، حسن، ائتلاف سائرون و نامزدهای نخست وزیری عراق، ۱۳۹۷، جامعه تحلیلی الف
- ۳۰- هوارث، سلطانی، دیوید، سید علی اصغر، نظریه گفتمان در علوم سیاسی، ۱۳۷۷، فصلنامه علوم سیاسی، شماره ۲
- ۳۱- یورگنسن، ماریان، فلیپس، لونیز، نظریه و روش در تحلیل گفتمان، هادی جلیلی، ۱۴۰۱، نشر نی
- به این مقاله این گونه ارجاع دهید:
DOI: ۱۰.۲۱۸۵۹/priw-۱۳۰۴۰۴
جرجران شوشتری، فاطمه؛ حاتمی، محمد رضا؛ اردستانی، احمد بخشایشی (۱۴۰۲)، «تأثیر ایدئولوژی ناسیونالیسم جریان صدر در روند تشکیل ائتلاف سائرون» فصلنامه پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، س ۱۳، ش ۴، زمستان ۱۴۰۲، صص ۹۳-۷۳.